

પાઠ:-૨ એક જ દે ચિનગારી

ધોરણ:-૮

વિષય = ગુજરાતી

હરિહર ભટ્ટ

- જન્મ: ૧૮૯૫ મૃત્યુ: ૧૯૭૮
- હરિહર પ્રાણશંકર ભટ્ટ અમદાવાદના વતની હતા. તેઓ અધ્યાપક હતા. કેટલોક સમય તેમણે વેદશાળાનું સંચાલન કરેલું. ખગોળ અને ગણિતનાં પુસ્તકો ઉપરાંત સુંદર કાવ્યો પણ લખ્યાં છે. 'હૃદયરંગ' એમનો કાવ્યસંગ્રહ છે.
- 'એક જ દે ચિનગારી' - આ પ્રાર્થના - કાવ્યમાં કવિ પ્રભુ પાસે ધનવૈભવ કે સત્તામહત્તા યાચતા નથી. 'મહાનલ'રૂપી પરમાત્મા પાસેથી એ તો માત્ર 'એક જ ચિનગારી' ની અપેક્ષા રાખે છે. કેવી નમ્ર છતાં ભવ્ય રચના!

• * કાવ્ય

- એક જ દે ચિનગારી,
- મહાનલ ! એક જ દે ચિનગારી.
- ચક્રમક લોઢું ઘસતાં – ઘસતાં
- ખરચી જિંદગી સારી;
- જામનગરીમાં તણખો ન પડ્યો,
- ન ફળી મહેનત મારી;
- યાંદો સળગ્યો, સૂરજ સળગ્યો,
- સળગી આભ અટારી;
- ના સળગી એક સગદી મારી.
- વાત વિપતની ભારી;
- મહાનલ! એક જ દે ચિનગારી
- ઠંડીમાં મુજ કાયા થથરે;
- ખૂટી ધીરજ મારી;
- વિશ્વાનલ! હું અધિક ન માગું.
- માગું એક ચિનગારી;
- મહાનલ! એક જ દે ચિનગારી.
-

• * કાવ્ય

- એક જ દે ચિનગારી,
- મહાનલ ! એક જ દે ચિનગારી.
- ચક્રમક લોહું ઘસતાં – ઘસતાં
- ખરચી જિંદગી સારી;
- જામનગરીમાં તણખો ન પડ્યો,
- ન ફળી મહેનત મારી;
- ચાંદો સળગ્યો, સૂરજ સળગ્યો,
- સળગી આભ અટારી;
- ના સળગી એક સગદી મારી.
- વાત વિપતની ભારી;
- મહાનલ! એક જ દે ચિનગારી
- ઠંડીમાં મુજ કાયા થથરે;
- ખૂટી ધીરજ મારી;
- વિશ્વાનલ! હું અધિક ન માગું.
- માગું એક ચિનગારી;
- મહાનલ! એક જ દે ચિનગારી.
-

• * પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

- ૧. 'જામગરી' શબ્દ અહીં કયા અર્થમાં વપરાયો છે?
- -> જામગરી શબ્દ અહીં જિંદગી ના અર્થમાં વપરાયો છે.
- ૨. 'મહેનત ફળવી' એટલે શું?
- -> મહેનત ફળવી એટલે જીવનમાં સારા કાર્યો કરવા માટે જે કાંઈ મહેનત કરીએ એમાં સફળતાં મળવી.
- ૩. કવિ પોતાની મહેનત એળે ગઈ એમ શા માટે કહે છે?
- -> કવિએ પોતાનું જીવન અનેક પ્રકારના નીરથક કામોમાં ખરચી નાખ્યું પણ જીવનમાં જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ થયો નહીં આથી કવિને પોતાની મહેનત એળે ગઈ એમ કહે છે.
- ૪. કવિ કઈ વાતને ભારે વિપતની ગળે છે?
- -> પરમાત્માની એક જ ચિનગારીથી ચાંદા, સૂરજ અને આભ અટારીયે તારા જળાહળી ઉઠયા પણ કવિની જીવનરૂપી સગળી સળગી નહિ તેથી કવિ આ વાતને ભારે વિપતની ગળે છે.

- પ. કવિ માત્ર એક જ ચિનગારી શા માટે માગે છે?
- -> કવિ માત્ર એક જ ચિનગારી માગે છે કારણ કે, જ્ઞાન થી એક જ ચિનગારીથી સમગ્ર જીવન પ્રકાશીત થઈ જાય છે.
- ડ. ચિનગારી દ્વારા કવિ શું કહેવા માગે છે?
- -> મનુષ્યના જીવનમાં પરમાત્મા પાસે થી જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ એક જ કિરણ મળી જાય તો જીવન ધન્ય બની જાય એક કવિ કહેવા માગે છે.
- ૭. કવિએ પોતાનું જીવન શું કરવામાં ખરચી નાખ્યું?
- -> કવિએ પોતાનું જીવન ચક્રમક સાથે લોહું ખસવામાં અને અનેક જાતનાં નીરથક કામમાં ખરચી નાખ્યું.
- ૮. ‘જીવન ખરચી નાખવું એટલે શું કરવું?’
- -> જીવન ખરચી નાખવું એટલે અનેક નાના – મોટા કાર્યો કરવામાં જીવન પૂરું કરી દેવું.
- ૯. કવિના મતે શું શું સળગ્યું?
- -> કવિના મતે ચાંદો, સૂરજ અને આભની અટારીયે તારા સળગ્યા.

• * સમાનાર્થી શબ્દ લખો.

• ૧. વિપત – આફત

• ૩. અનલ – અગ્નિ

• ૫. ચાંદો – શશિ

૨. કાયા – શરીર

૪. સૂરજ – રવિ

૬. લોહું – લોખંડ

• * વિરોધી શબ્દ લખો.

• ૧. અધિક – ઓછું

• ૩. સવાર – સાંજ

• ૫. ઠંડી – ગરમી

૨. જિંદગી – મૃત્યુ

૪. ધીરજ – ઉતાવળ

૬. આભ – ધરતી

- * પ્રશ્નોના જવાબ લખો.
- ૧. “ના સળગી એક સગડી મારી’ દ્વારા કવિ શું કહેવા માગે છે?
- - ‘ના સળગી એક સગડી મારી’ પર કવિ કહેવા માગે છે કે અગ્નિ સ્વરૂપે એવા પરમાત્મા પાસે થી મેળવીને ચાંદો, સૂરજ અને આભની અટારીએ તારા ઝળહળે છે. પણ મારી જીવનરૂપી સગડીને એક તણખો પણ મળ્યો નહિ મારું જીવન અંધકારમય જ રહ્યું.
- ૨. અંતે કવિની ધીરજ કેમ ખૂટી ગઈ?
- -. કવિએ આખી જિંદગી જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ મેળવવા અનેક પ્રયત્ન કર્યા પણ એમની બધી મહેનત વ્યર્થ ગઈ, કવિના મનમાં પ્રશ્ન થાય છેકે મહાત્માં રૂપી પરમાત્મા પાસેથી પ્રકાશ મેળવવાથી ચાંદા, સૂરજ અને આભ અટારીએ તારા ઝળહળે છે. પણ મારું જીવન જ કેમ અંધકારમય છે? પરમાત્મા મારી એક નાનકડી યાચના પણ કેમ પૂરી કરતા નથી. આથી કવિની ધીરજ ખૂટી ગઈ છે.
-

- સ્વાધ્યાય:

- * નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક – એક વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

૧. કવિ પોતાની મહેનત એળે ગઈ એમ શા માટે કહે છે?
૨. કવિ કઈ વાતને ભારે વિપતની ગણે છે?

- * નીચે આપેલા પ્રશ્નોના તમારા શબ્દોમાં ઉત્તર લખો.

૧. કવિ માત્ર એક જ ચિનગારી શા માટે માગે છે?
૨. ‘જીવન ખરચી નાખવું’ એટલે શું?
૩. ‘મહેનત ફળવી’ એટલે શું?
૪. ‘જામગરી’ શબ્દ અહીં કયા અર્થમાં વપરાયો છે?